

3. Каленюк І. Освіта республіки Корея в контексті стратегії суспільного розвитку / І. Каленюк // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 117–122.
4. Карпенко О.М. Высшее социально-экономическое образование за рубежом / О.М. Карпенко, М.Д. Бершадская, Ю.А. Вознесенская, О.И. Лукьяненко, М.А. Медведева // Инновации в образовании. – 2004. – № 2. – С. 43–81.
5. Карпенко О.М. Высшее социально-экономическое образование за рубежом / О.М. Карпенко, М.Д. Бершадская, Ю.А. Вознесенская, О.И. Лукьяненко, М.А. Медведева // Инновации в образовании. – 2004. – № 3. – С. 24–51.
6. Ланьков А. Вища освіта по-корейському / А. Ланьков // Вища школа. – 2001. – № 4–5. – С. 96–106.
7. Михайлов С. Система освіти Німеччини / С. Михайлов, Т. Ляшенко // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2004. – № 3 (9). – С. 67–68.
8. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В.М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
9. Пивоварова О. Аналіз деяких особливостей діяльності вищих навчальних закладів США / О. Пивоварова, О. Романовський // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9. – № 3. – С. 51–60.
10. Сбруєва А. Болонський процес: пошуки шляхів підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти / А. Сбруєва // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 18–21.
11. Синенко С. Розвиток післядипломної освіти і підготовка вчителів у Франції / С. Синенко // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 78–80.
12. Чжан Л. Состояние китайского высшего образования / Л. Чжан // Инновации в образовании. – 2004. – № 4. – С. 151–152.

БАРЛІТ О.О.

ЗНАЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОЇ ДУМКИ У ФОРМУВАННІ АКсіОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ЯК ОСНОВИ СВІТОГЛЯДНОГО ДУХОВНО-ПРАКсіОЛОГІЧНОГО СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ПРИРОДИ

Процес формування ціннісного ставлення людини до природи залежить не лише від змісту навчання та виховного процесу, а й від урахування у виховній діяльності історичного досвіду народу. На підставі знань про національні особливості того чи іншого народу з'являється можливість дослідити національну специфіку, сприяти пошукам виховного потенціалу конкретних народів, враховувати їх історичний досвід, особливості сприйняття людьми різних національностей певних виховних впливів, а також вивчати рефлексію народів щодо їх історичної взаємодії з геокультурним природним середовищем.

У вітчизняній традиції аспекти ставлення людини до природи окреслені в працях І. Франка, В. Вернадського, В. Винниченка та інших. Проте до 70-х рр. ХХ ст. у радянській науці єдиною моделлю ставлення людини до природи залишались проекти втручання у природні процеси, раціоналізація сприйняття природи, використання її потенціалу для задоволення людських потреб, що постійно зростали. Саме тому в сучасній педагогіч-

ній дійсності, яка потребує актуалізації аксіологічних настанов щодо природи, є певні суперечності, основними серед яких вважаємо такі:

– між активізацією пошуку методів екологізації освіти й відсутністю залучення до організації цього процесу ціннісно-світоглядних і морально-естетичних чинників;

– між використанням у процесі формування ціннісного ставлення людини до природи значного потенціалу природничих наук, суспільної думки й майже відсутнім попитом на педагогічну думку, яка поряд з проблемами становлення національної системи освіти намагалася обґрунтувати принципи формування цілісного, гармонійно розвиненого школяра.

Мета статті – систематизувати теоретичні ідеї та погляди І. Франка, В. Вернадського, В. Винниченка щодо формування ціннісного ставлення людини до природи.

Українська провідна традиція етичного ставлення до природи представлена в багатьох працях вітчизняних науковців, письменників, культурних діячів тощо.

Осмислення трагічності буття людини наприкінці ХІХ ст. привернуло людський розум до проблеми моральності, етики, зокрема щодо природи. Так, видатний український мислитель Іван Якович Франко основою всього “суцього” визнавав “матір-природу” в її багатовимірності й вічності, постійних змінах, де єдино суцим, вічним початком усіх речей є матерія, а свідомість, дух – вторинними й притаманними людині – вершині творення природи [7].

Іван Франко розумів під науковим пізнанням лише таке, яке пов’язане з розкриттям законів і сил природи, що виявляються скрізь. Предметом пізнання є природа в широкому розумінні цього слова, тобто все те, що підпадає під наше пізнання, і вся та безліч світів, які наповнюють простір, а пізнавальний процес містить у собі творчу активність суб’єкта, поєднуючи три різні прояви: емоції, почуття, раціональність [7; 8]. Його твори присвячені діалогу з природою, багаті за змістом і формою. У них автор доводить, що людина – дитина природи: “найніжніша, найліпша, найкраща поміж дітей”.

Іван Франко переконливо розкриває наслідки нерозумних дій людини щодо природи й логічно в творі “Плен-Ері” передбачає, передчуває лихо:

Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч літ важкої праці
цивілізації доходимо вкінці
до тої точки... [8, с. 275].

Безперечно, геніальною й доречною є думка, що людина через природу може пізнати себе, про що поет пише піднесено та натхненно, оскільки це пізнання є не лише відкриттям себе, а й спробою відкрити закони природи.

У своїх творах І. Франко, зважаючи на ментальність українця, у важкі години звертається по допомогу до землі, до природи:

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені! [8, с. 275].

Ймовірно, коли дійсність була зовсім немилосердною і трагічною, поетові надавали сили і впевненості роздуми про силу природи:

Лиш дуб могучий, жолудьми багатий,
Спокійно в темну, зимну даль глядить... [8, с. 64].

Мабуть, образ дуба в цій поезії є символом сили й продовження життя. Поет, милуючись природою, спілкуючись з нею, шукає підтримки та розради в нещасті й недолі та доходить висновку, що природа має сильний вплив на розвиток людини. Як переконаємося, цей вплив здійснювався ще в дитячо-юнацькому віці, коли "...під скрип могутніх копарів дубових складались перші мої пісні..." [8, с. 266].

Поезія та проза І. Франка були прикладом естетичного відображення краси природи, її єдності з людиною – частиною природи, яка живе, сумує, милується, спілкується, співає, плаче, сподівається, – і все це відбувається в природі. Ця людина, на думку філософа, не може зняти з себе відповідальність у процесі пізнання об'єктивного світу за його існування, якщо не хоче втратити власну людську гідність, позбавити себе будь-якої індивідуальності, неповторності, важливості, перетворитися на "ніщо", яке пізнає світ, на одномірне абстрактне "Я", не здатне викликати до себе ні любові, ні ненависті, ніякого ставлення взагалі [7].

Аналіз методологічних засад, на яких мають ґрунтуватися науково-педагогічна діяльність і всі освітні перетворення екологічного спрямування, не може, на нашу думку, бути повним без осмислення вчення про біосферу та ноосферу В. Вернадського. Саме він, як вважають В. Горський і К. Кислюк, за широтою духовного кругозору, різноманітністю сфер діяльності є ренесансною особистістю, і своїми ідеями й узагальненнями належить до тих всесвітньо значущих учених-мислителів, які настільки випередили час, що лише сьогодні людство починає осягати колосальність їхніх прозрінь і передбачень [6].

Як зазначається в багатьох працях, присвячених творчості В. Вернадського, в основі його життєвої позиції лежить віра в елітарний індивідуальний людський дух, розум, що творить добро, моральний імператив поведінки в довкіллі, пріоритет загальнолюдських цінностей [1; 3].

В. Вернадський одним із перших у ХХ ст. обґрунтував новий погляд на масштаби людської діяльності, згідно з яким людина більш органічно вписується в природу, ніж це вважалося раніше, а розум є не просто "дзеркалоподібним" додатком до природи, а одним із факторів космічної еволюції світу. Тим самим заповнювалася прірва між природою й соціумом, стихійним і усвідомленим, і "на авансцену наукової картини світу вийшло завдання грандіозного синтезу процесів еволюції планети, життя, соціуму та розуму" [2].

Продовжуючи українську духовну традицію, засновану на усвідомленні необхідності вищого синтезу природи й людства, В. Вернадський надає природі людяного змісту та визначає космічний масштаб людської діяльності. Він уперше звернув увагу на те, що від часу "створення" людини в енергетиці біосфери починає діяти нова сила – розум – як доповнення

до системи природи, як орган біосфери, який мислить, як природне завершення розвитку живого, який не можна розчинити в біосфері і який не вписується ні у фізико-хімічну, ні в біологічну картину світу, оскільки це сила космічного порядку, яка утворює навколо Землі особливу, ні на що не схожу оболонку – “ноосферу” [2].

Суттєвим у цій ідеї було усвідомлення того, що сама природа в процесі еволюції долучає розум до свого розвитку. Це змушувало по-новому переглянути класичну раціоналістичну традицію новоевропейської філософії. Всупереч притаманному цій традиції переконанню, що людська діяльність визначається й зумовлюється розумом і критеріями логічності, ученим було висунуто твердження, згідно з яким розвиток природи, планетарна еволюція Землі ведуть до необхідності раціонального усвідомлення взаємодії людини зі світом. Природна й соціальна функції Розуму перетворюють його на універсальний феномен зв'язку Людини і Всесвіту.

Оцінюючи роль людського розуму як планетарного явища, В. Вернадський сформулював такі висновки:

1. Розум здатний репрезентувати творчі самоорганізаційні засади Універсуму на Землі і в цьому розумінні продовжувати конструктивну функцію біосфери.

2. Завдяки Розуму культурна біохімічна енергія реалізується вже не лише через розмноження організмів, а й через інформаційну, виробничу силу науки та праці.

3. У результаті Розум стає не тільки соціальною, а й природною силою всесвітнього порядку, фактором переходу біосфери в ноосферу [1].

Концепція В. Вернадського, на нашу думку, має істотний соціально-етичний зміст. Згідно з ідеєю ноосфери, людина усвідомлює власну відповідальність за збереження життя на Землі. Ноосферна етика посилена ідеями гуманізму, вірою в силу людства, у його можливість розв'язувати глобальні проблеми, що виникають на шляху всесвітнього поступу. Зародившись на планеті, ноосфера має тенденцію до постійного розширення, перетворюючись на структурний елемент космосу. Тим самим повсякчас зростає залежність природи, космосу від розумності взаємодії людини зі світом. Запорукою цьому, на думку В. Вернадського, повинно стати ствердження глобальних (“усесвітніх”) демократичних суспільних відносин і зміцнення союзу праці, розуму та наукової думки людства, що вільно й морально розвивається. Тому надзвичайно важливою є організація “правильного життя” людства за настановами “особистої етики”, що передбачає усвідомлену відповідальність кожного за долю планети [2].

Ця ідея набуває особливої актуальності в наш час з огляду на глобальні проблеми, які слід розв'язувати людству в ХХІ ст.

Значним внеском до скарбниці нового світоглядного ставлення людини до природи слід вважати трактат “Конкордизм” українського діяча, педагога, філософа В. Винниченка, який, розробляючи етичну концепцію щастя, пояснював його в цій праці як те, що дає тривалу, постійну радість життя. Такого стану можна досягти, якщо людина узгоджує та врівноважує різні

цінності: багатство, славу, здоров'я, кохання, розум тощо, здобути які вона прагне впродовж життя за законом узгодження всіх елементів буття [5].

Мораль конкордизму замість культу ієрархії її нерівності стверджує рівність не лише людини з людиною, а й з усіма живими істотами на Землі, з довіллям. Відкидаючи ворожнечу та ненависть, мораль конкордизму утверджує вимоги узгодження своїх вчинків і бажань з навколишнім світом, керуючись при цьому доброю волею й достеменним розумінням законів природи [4; 5].

Українські дослідники В. Горський та К. Кислюк виявили в конкордистській етиці В. Винниченка правила індивідуальної моралі, які мають бути визнаними в сучасній педагогіці, а саме:

1. “В усіх галузях життя твого звільняйся від гіпнозу релігії й будь простою часткою природи”.

2. “Будь погоджений з іншими, не шкідливими тобі живими істотами на землі...”.

3. “Не годуйся нічим, не притаманним природі людини”.

4. “Будь суцільним”, тобто чини так, щоб кожна твоя дія була результатом погодження твоїх головних сил (розум, почуття, воля).

5. “Будь чесним з собою”. Цій максимі В. Винниченко надавав особливої ваги впродовж усього життя. Вона передбачає виконання таких настанов: “виводь на поверхню свідомості кожен підсвідому думку твою, кожне приховане почуття, не старайся з легкодухості, чи надмірного егоїзму, чи зі страху загубити свої звички та лукавити з собою, не бійся бути правдивим і сміливим насамперед перед собою”.

6. “Будь погодженим у своїм ділі”.

7. “Будь послідовним до кінця”.

8. “Не силкуйся любити ближніх без власної оцінки і не претендуй на їхню любов, не будучи цінним для них”.

9. “Завсіди пам'ятай, що всі люди і ти сам хворі на страшну хворобу дизконкордизму. Борися з нею не догмою, не ненавистю, не карою, а розумінням, жалістю, поміччю”.

10. “Живи тільки з своєї власної праці”.

11. “Кохайся, з ким любо кохатися, але родину твори тільки з тою людиною, яку ти всією душею і всім тілом твоїм хотів би мати за матір (чи батька) дітей твоїх”.

Якщо наведені правила розкривають зміст стосунків між індивідами, то решта регулюють ставлення індивіда до колективу. Серед них головними є два:

12. “Не пануй і не підлягай пануванню”.

13. “Будь ні над колективом, ні під ним, ні поза ним, а тільки активною, відданою клітиною його. І тоді навіть страждання за нього буде тобі за вищу радість” [6, с. 361].

Отже, настанови конкордистської етики передбачають оздоровлення кожного індивіда, всіх людських колективів у всіх сферах життя, охоплю-

ючи не тільки близьке природне середовище, а й Усесвіт з його іншими планетами.

У ході теоретичного аналізу нами зроблено висновок про те, що філософсько-освітня за змістом та етнокультурна за формою спадщина І. Франка, В. Вернадського, В. Винниченка й інших вітчизняних дослідників може стати основою аксіологічного підходу та концептуальними засадами антрополого-екологічних пошуків гармонізації взаємодії школярів і природи, оскільки педагогічна думка, зокрема педагогіка, загалом не можуть розвиватися, не відчуваючи впливу і навіть детермінації з боку філософсько-освітніх концепцій, що виконують функцію методології педагогічної діяльності.

Концептуальні положення їхніх праць випередили час і можуть слугувати орієнтиром для розробки антропоєкологічної моделі шкільної освіти, яка має ґрунтуватися, на наш погляд, на:

- природовідповідному змісті навчання та виховання учнів, визнанні й осягненні соціоприродної сутності людини;
- провідних положеннях гармонізації відносин з усіма учасниками освітнього процесу, з оточенням і природою, культурою, соціумом;
- антропологізації освіти, в якій пріоритетне місце займають інтеграційні форми й методи навчання;
- ціннісних настановах щодо природи, поглибленої та систематичної особистої рефлексії, осмислення свого місця в соціумі й природі.

Висновки. Вивчення наукової літератури свідчить, що аксіологічний підхід до формування ціннісної позиції людини стосовно природи суттєво доповнює сучасні методологічні, теоретичні, світоглядно-духовні концепти, які є підґрунтям нової аксіології природи й людини.

Проведений аналіз і теоретична реконструкція вітчизняної філософської освітньої думки уможливили з'ясування сутності нового ціннісного ставлення людини до природи, яка ґрунтується на: осягненні принципової єдності суспільства й природи; визнанні генетичного пріоритету природи, екологічного й морального імперативу; усвідомленні законів коеволюції, згідно з якими, історичні процеси, насамперед завдяки свідомості й цільовим призначенням, розвиваються швидше та інтенсивніше за природні; перегляді способів причинно-наслідкового з'ясування дійсності; орієнтації на внутрішню багатозначність позицій щодо досить складних систем; осягненні внутрішньої альтернативності рішень: негативні наслідки технічних нововведень невіддільні від позитивних, тому добро і зло в цьому контексті співіснують, що вимагає при прийнятті (й оцінюванні) рішень зваженого підходу; передбаченні не тільки найближчих, а й віддалених наслідків рішень і дій людини; відкритості розуму щодо нового знання, емпатії до проблем інших людей; гнучкості, критичності й креативності розуму; розумінні етнокультурного характеру антропогенного впливу на природу, зумовленого географічним, історичним і соціальним формуванням довкілля, а також деякої варіативності процесу гармонізації відносин природи й суспільства.

Аналіз аксіологічної позиції людини щодо природи на основі етно-методологічного підходу доводить, що світ і природа на світоглядному рівні українського народу ніколи не вилучалися зі сфери моральних категорій, тобто морально-етичні регулятиви стосувалися всього живого й неживого у світі. Традиція української культури була суттєво доповнена ноосферною концепцією В. Вернадського, конкордизмом В. Винниченка, коеволюційними концепціями І. Франка, обґрунтуваннями етико-естетичних та інвайронментальних чинників морального ставлення людини до природи. Такий аналіз дає можливість уточнити й доповнити розвиток аксіологічних засад формування ціннісного ставлення школярів до природи, сприятиме введенню в науковий обіг нових матеріалів української педагогічної думки та досвіду.

Література

1. Вернадский В. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. Вернадский. – М. : Современник, 1993. – 260 с.
2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 280 с.
3. Винер Д. Экологическая идеология без мифов / Д. Винер // Вопросы философии. – 1995. – № 5. – С. 82–98.
4. Винниченко В. Відродження нації : в 3 ч. / В. Винниченко. – К. : Політвидав України, 1990–1990. – (Репринтне відтворення видання 1920 р.). – Ч. 3 : Історія української революції. – 1990. – 542 с.
5. Винниченко В.К. Заповіт борцям за визволення / В.К. Винниченко. – К. : Либідь, 1991. – 123 с.
6. Гомонная В.В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX–XX ст.) / В.В. Гомонная. – Ужгород, 1992. – 291 с.
7. Франко І.Я. Зібрання творів : у 50 т. / І.Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986. – Т. 45 : Філософські праці. – 1986. – 574 с.
8. Франко І.Я. Твори : в 2 т. / І.Я. Франко. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1 : Поезія. – 622 с.

БЕЛЬМАЗ Я.М.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВИКЛАДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У нашому тисячолітті людству необхідно буде вирішувати нові глобальні проблеми. Як стверджує А. Андреєв, однією з гіпотез є те, що освіта ХХІ ст. є ключем до вирішення глобальних проблем сучасного світу [1, с. 32]. Вища освіта є пріоритетною сферою, яка забезпечує стабільне функціонування та розвиток усіх галузей суспільства. Досить очевидним є той факт, що в подоланні кризи суспільства та людства велика роль має належати освіті, зокрема вищій.

Проблему осмислення ролі освіти досліджують учені та державні діячі різних країн. Так, В. Андрущенко зазначає, що “освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує